

qui scientiis speculativis ex conditione sua studere tenetur, peccat si de recte ratiocinando non curet. Verum multo minus frequenter et universaliter sub hoc respectu peccatur, quam in materiis morum, quia 1º omnes principia morum sequi tenentur, non vero scientias speculativas ediscere; 2º cupiditates ad falsa ratiocinia non inclinant, sicut ad malas actiones. Ergo, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

DE LEGIS NATURALIS PROMULGATIONE.

In eo quærendum est igitur 1º an et quomodo lex naturalis sufficienter promulgetur; 2º an ignorari possit; 3º quotuplex sit conscientiæ divisio.

§ I. — An et quomodo lex naturalis sufficienter promulgetur.

Nemo est ratione pollens, qui in se non sentiat quoddam dictamen, cuius lumine bonum a malo discernit et judicat quasdam actiones esse bonas et alias esse malas.

Dictamen istud, in omnium mentibus impressum, a divino naturæ humanæ auctore necessario provenit, et est velut supremæ voluntatis ejus manifestatio. Hæc autem manifestatio est vera promulgatio æternæ legis, qua determinatur obligatio.

Nulla specialis requiritur forma ad hanc legis naturalis promulgationem: sufficit ut præceptum Dei nobis innotescat.

Eodem modo in omnibus impressa et quasi scripta sunt prima morum præcepta. At fatendum est lumen istud mere rationale in multis deficere et rationem circa plurima primorum principiorum consecataria cœcutire, ut mox dicturi sumus, et clare demonstrabimus ubi de revelatione.

Ad juvandam autem imbecillitatem nostram Deus mentes nostras illustravit, 1º per revelationem; 2º per Ecclesiæ auctoritatem et traditionem. Unde merito concluditur legem naturalem, quoad multa in præsenti rerum statu, per conscientiam omni externo adminicculo destitutam

non sufficienter promulgari. Ideo cunctos videmus philosophos, tam recentes quam antiquos, auxilia revelationis et traditionis abnegantes in innumera, abire systemata circa fere omnia hominum officia.

Adhuc debilitati nostræ auxiliantur universalis populorum traditio et concordantes doctorum sententiae. Nihilominus officia his omnibus viis cognita ad legem naturalem pertinent, quando in essentiis rerum fundantur, et ratione apprehendi possunt. Ergo, etc.

§ II. — An in præsenti rerum statu lex naturalis invincibiliter ignorari possit.

Illa ignorantia dicitur *invincibilis*, quæ communibus naturæ et gratiæ auxiliis vinci non potest: illa vero est *vincibilis*, quæ iisdem auxiliis superari potest.

Quidam rigidiores doctores, præsertim ex Facultate Lovaniensi, tenebant nullam dari ignorantiam legis naturalis invincibilem etiam quoad remotissimas ejus consequencias. Deus enim, inquietabant, permittere non potest ut quæ essentialiter sunt mala ignorentur ab hominibus ratione præditis et in necessitate agendi constitutis, unde unusquisque sedulo attendens, reflectens, studens et orans hanc ignorantiam semper expelleret.

Cæteri vero contendunt dari ignorantiam invincibilem circa conclusiones legis naturalis remotas. Hæc enim ignorantia est invincibilis quæ a sanctissimis et doctissimis viris superari non potuit: atqui datur ignorantia circa conclusiones remotas legis naturalis quæ a sanctissimis et doctissimis viris superari non potuit. Sanctissimi quippe et doctissimi viri frequenter propugnaverunt sententias sibi contradictorias, etiam in iis quæ lege naturali fundantur, v. g., S. Thomas docet judicem damnare posse reum juridice convictum, quem scientia privata scit esse innocentem, quod S. Bonaventura negat. Ergo, etc.

Notandum est insuper peccata ex ignorantia invincibili, Deo sic permittente, sequentia, non imputari agenti:

ruit ergo fundamentale principium posterioris hujus sententiæ adversiorum.

Communis tamen ut certum habetur non dari ignorantiam invincibilem circa prima legis naturalis præcepta, v. g., *Non occides*; *Non furtum facies*, nec circa proximas conclusiones ex iis deductas; perfecto enim usu rationis adepto, si error circa hujusmodi veritates existeret, data seria attentione, facile detegi posset. Ergo, etc.

Dicimus *perfecto usu rationis adepto*; non absolute fieri potest ut, in idiotis, quibusdam rusticis aliquis hominibus stolidis et plumbatis, invincibilis per aliquod tempus detur error circa prima legis naturalis præcepta et proximas conclusiones ex iis deductas.

§ III. — De conscientiæ divisionibus.

Conscientia præcipue dividitur in veram et falsam, in certam et dubiam.

Conscientia *vera* ea est quæ tradit ut licitum vel illicitum quod tale est in se; et conscientia *falsa*, seu erronea, tradit, e contra, ut bonum quod est malum, vel ut malum quod bonum est.

Conscientia *certa* illa est qua quis prudenter seu absque probabili errandi formidine judicat aliquid in particulari esse bonum vel malum: unde patet conscientiam certam non necessario esse veram. Talis est conscientia invincibiliter erronea.

Conscientia *dubia* ea est quæ propter rationes hinc et inde oppositas manet suspensa inter bonitatem et malitiam alicujus actionis in particulari.

Plures sunt aliæ divisiones conscientiæ quas, velut in his Institutionibus philosophicis minus utiles, omittimus.

1º Certum est conscientiam veram et certam tutam esse actionum nostrarum regulam.

2º Contra conscientiam etiam erroneam nunquam licet agere. Non licet enim habere voluntatem peccandi: porro qui contra conscientiam etiam erroneam ageret, haberet voluntatem peccandi; eodem modo enim intus

affectus esset ac homo qui sciens et volens quod præceptum est omittit, vel quod prohibitum est facit. Ergo, etc.

Cætera ad conscientiam spectantia remittuntur ad Theologiam, ubi in speciali de *Conscientia* tractatu evolvuntur.

ARTICULUS QUARTUS.

DE LEGIS NATURALIS IMMUTABILITATE.

Tripli modo lex aliqua dici potest mutari, nempe per abrogationem, per derogationem et per dispensationem. Mutatur per abrogationem, cum omnino tollitur, et per derogationem, quando ex parte tantum cessat; mutatur vero per dispensationem, quando vis ejus a superiori in gratiam alicujus individui relaxatur.

PROPOSITIO.

Lex naturalis nullam proprie dictam admittit mutationem, neque per abrogationem neque per derogationem, neque per dispensationem.

Prob. 1º Non per abrogationem. Lex quippe naturalis nihil præcipit aut prohibet nisi quod ex natura sua bonum vel malum est: atqui lex hujusmodi abrogari non potest. Tunc enim quod ex natura sua bonum est fieret malum, et quod ex natura sua malum est fieret bonum; v. g., bonum esset pacta infringere, Deum inhonorare, blasphemare, etc.: porro illud repugnat. Ergo 1º, etc.

2º Non per derogationem. Quod enim essentialiter bonum vel malum est, non magis ex parte quam ex toto cessare potest. Ergo, etc.

3º Non per dispensationem. Aliquem enim a lege naturali dispensare, nihil aliud esset quam illi permettere ut quod ex natura sua malum est, liceat faceret; atqui repugnat ipsum Deum hujusmodi licentiam concedere. Non magis enim Deus efficere potest ut quod malum est fiat bonum, quam falsum convertere in verum. Ergo, etc.

Aliquando tamen contingere potest totam legis naturalis materiam dominio Dei esse subjectam. In eo autem

casu Deus hanc materiam mutare potest, et ea mutata, obligatio vel prohibitio antea subsistens jam non existit. Tunc lex naturalis per quamdam dispensationem indirecte mutatur; v. g., lex naturalis prohibet homicidium auctoritate privata susceptum, et furtum; quoniam vero vita hominum et cuncta bona creata supremo Dei domino subjiciuntur, Deo jubente vel permittente, licet homines occidere, bona eorum diripere, etc.

Abraham igitur contra legem naturalem non peccavit arripiendo gladium ut filium suum immolaret, nec Israelitæ vasa Ægyptiorum auferendo, et populos terræ Chanaan exterminando, etc.

ARTICULUS QUINTUS.

DE SANCTIONE LEGIS NATURALIS.

Veteres Epicurei et hodierni materialistæ futuram negant vitam; Pythagorici eam quidem admittebant, sed post varias transmigrations. Alii dicebant mentes puriores statim post mortem divinæ substantiæ uniri, impuras vero in alia transituras esse corpora: judicabant enim futuram vitam necessario esse beatam. Alii vitam futuram exoptabant, sed illius existentiam demonstrare non poterant: hujus sententiæ fuisse videtur Cicero, qui variis in locis de immortalitate animæ disertissime loquitur, præsertim in lib. de Amicitia, n. 10 et 14, et in Quæst. Tusc., l. I, n. 66.

Affirmabat Seneca opinionem magnorum virorum de immortalitate animarum gratam esse *magis quam probatum*.

Nos autem jam probavimus corporis dissolutionem mentis annihilationem non inducere. Nunc quærendum est 1° an altera, post præsentem, exstitura sit vita beata vel misera, pro uniuscujusque conditione, et 2° an aliquando desitura sit vel in æternum sit mansura. His per sequentes propositiones satisfaciemus.

PROPOSITIO PRIMA.

Post præsentem, altera exstitura est vita beata vel misera, secundum uniuscujusque opera.

Prob. Ex fide christiana, ex pluribus Dei attributis et facultatibus a Deo nobis concessis, ex consensu omnium populorum, et ex consecrariis aliunde securtis.

1° *Ex fide christiana.* Finis enim totius doctrinæ christianæ, respectu hominis, est vita futura, summe beata pro bonis, et summe misera pro malis: *Fratres mei, jam inquiebat, sub Veteri Testamento, junior e septem fratribus qui in persecutione Antiochi tam fortiter pro legibus suis mortui sunt (Il Mach. vii, 36), modico nunc dolore sustentato sub testamento æternæ vitæ effecti sunt: tu vero iudicio Dei justas superbias tue poenas exsolves.* In libris Novi Testamenti permulti sunt textus eamdem veritatem clare enuntiantes, ut omnibus manifestum est. Ergo 1°, etc.

2° *Ex pluribus Dei attributis*, videlicet, ex sapientia, bonitate, sanctitate et justitia ejus.

Ex sapientia ejus. Deus enim per legem naturalem omnibus præcipit bonum et prohibet malum; necesse est ergo ut proponat motivum universale et constans quo omnes in singulis circumstantiis rationabiliter determinari debeant ad bonum faciendum et malum vitandum; alioquin vel nullum finem sibi proposuisset, vel finem intendendo, de mediis ad eum assequendum idoneis non curasset. Duo autem posteriora sapientiae ejus manifeste repugnant. Atqui tamen si altera non exstitura sit vita, dicendum est Deum, bonum præcipiendo et malum prohibendo, aut nullum finem sibi proposuisse, aut de mediis ad assequendum finem sibi propositum idoneis non curasse; exclusa enim altera vita, nullum remanet præmium bonis, nullaque poena malis, siquidem in hac vita bona et mala promiscue conceduntur sine ullo respectu ad virtutem. Ergo 2°, etc.

Ex bonitate ejus. Ille procul dubio ut optimus haberi

non posset dominus, qui obsequiosissimos sui ipsius servos, post maximos exantatos labores, post multas tribulationes, angustias et privationes, ex solo fidelitatis amore strenue perpessas, absque ulla præmiis et gratitudinis muneribus dimitteret : atqui ita se gereret Deus, si altera non existeret vita. Exigit enim ut homines malum morale fugiant et virtutem sectentur : porro sæpe jucundum est vitium et uberrima præstat commoda, dum ardua est virtus et in hac vita maximas generat miserias, ut experientia constat ; ergo impii merito dicerent : *Munducemus et bibamus, cras enim moriemur*, I Cor., xv, 32. Ergo, etc.

Ex sanctitate ejus. Sanctitas quippe exigit ut Deus bonum morale semper diligat, et malum summo odio semper habeat : at si, post præsentem, altera non exstitura esset vita, Deus non videretur diligere bonum et aversari malum, cum in terra nec malos puniat, nec bonos præmiis donet, saltem ut communius. Ergo, etc.

Ex justitia. Superior qui aliquid inferioribus suis mandaret et tamen obedientes et inobedientes promiscue exciperet, certe justus non esset : atqui ita se haberet Deus, si altera non existeret vita. Imo, cum sæpe iniqui divitiis, honoribus et deliciis hujus vitæ affluant, dum justi in luctu, paupertate, abjectione, ærumnis et doloribus vitam miserrimam dueunt, inde sequeretur Deum plus contemnentibus se favere quam suis cultoribus : ergo laederetur ac tolleretur ipsis justitia, dum, e contra, jura ejus optime servantur si altera futura sit vita. Hinc civis Genevensis, Emile, t. II, p. 52 :

Dieu, dit-on, ne doit rien à ses créatures : je crois qu'il leur doit tout ce qu'il leur promit en leur donnant l'être : or, c'est leur promettre un bien que de leur en donner l'idée et de leur en faire sentir le besoin. Plus je rentre en moi, plus je me consulte et plus je lis ces mots écrits dans mon âme : Sois juste et tu seras heureux. Il n'en est pourtant rien, à considérer l'état présent des choses : le méchant prospère, et le juste reste opprimé. Voyez aussi quelle indignation s'allume en nous quand cette attente est frustrée !

La conscience s'élève et murmure contre son auteur : elle lui crie en gémissant : Tu m'as trompée !

Je t'ai trompée, téméraire ! et qui te l'a dit ? Ton âme est-elle anéantie ? as-tu cessé d'exister?...

On dirait, aux murmures des impatients mortels, que Dieu leur doit la récompense avant le mérite, et qu'il est obligé de payer leur vertu d'avance. Oh ! soyons bons premièrement, et puis nous serons heureux. N'exigeons pas le prix avant la victoire, ni le salaire avant le travail. Ce n'est point dans la lice, disait Plutarque, que les vainqueurs de nos jeux sacrés sont couronnés, c'est après qu'ils l'ont parcourue.

Si l'âme est immatérielle, elle peut survivre au corps, et si elle y survit, la providence de Dieu est justifiée. Quand je n'aurais pas d'autres preuves de l'immatérialité de l'âme que le triomphe du méchant et l'oppression du juste en ce monde, cela seul m'empêcherait d'en douter. Une contradiction si manifeste, une si choquante dissonance dans l'harmonie universelle, me ferait chercher à la résoudre. Je me dirais : Tout ne finit pas pour nous avec la vie ; tout rentre dans l'ordre à la mort.

3º. Ex facultatibus a Deo nobis concessis. Repugnat enim Deum nobis dedisse facultates quæ absque culpa nostra nunquam expleri possent : atqui tamen si altera non futura esset vita, dicendum foret Deum nobis dedisse facultates quæ, etc. Nam 1º insatiabile existit in nobis desiderium cognoscendi verum ; at desiderium istud in præsenti vita satiari non potest. Quidquid enim eruditissimi et ingenio sagacissimi homines cognoscere possunt, fere nihil est comparatione eorum quæ ignorantur. 2º Invincibili propensione appetimus felicitatem veram, nullis malis admixtam, nullis vicissitudinibus caducam : atqui talis felicitas non invenitur in terra. 3º Mortem exhorrescimus, annihilationem refugimus, semper existere cupimus, futuram beatitudinem exoptant justi ; soli perversi homines nihilum invocant. Unde si altera non exstitura sit vita, Deus cultoribus virtutis perpetuo illudit. Ergo 3º, etc.

4º *Ex unanimi populorum consensu.* Plurimi quidem extiterunt increduli qui vitam futuram irridebant, vel illam sufficienter probatam non arbitrabantur, et de illius existentia dubitabant. Sed omnes populi solum sensum moralem solamque traditionem consulentes, futuram esse alteram vitam constanter crediderunt; admittebant enim Elysius campos et Tartarum, deos cœlestes et deos inferos; plures homines mortuos celebant ut deos; apud omnes maxima semper fuit cura mortuorum, in quorum memoriam variæ explebantur cæremoniæ piæ ac religiosæ. Porro hæc aliaque similia demonstrant, fatentibus ipsis incredulis, tunc omnibus persuasum fuisse post præsentem alteram exstituram esse vitam: atqui unanimis hæc populorum consensio firmum est veritatis argumentum. Nec enim a præjudiciis, quæ tam u[er]o iversalia non essent, nec a cupiditatibus, quibus adversatur, oriri potest. Ergo, 4º, etc.

5º *Ex consecatriis aliunde secuturis.* Si enim altera non exstitura sit vita, unusquisque totus erit ut suam felicitatem in præsenti vita sibi procuret et augeat etiam cum aliorum detimento: *Que tous les hommes fassent mon bien aux dépens du leur, que tout se rapporte à moi seul, que tout le genre humain meure, s'il le faut, dans la misère et dans la peine, pour m'épargner un moment de douleur et de faim: tel est le langage intérieur de tout incrédule qui raisonne.* (Rousseau, *Emile*, t. II, p. 119.) Hæc autem consecatria sunt perniciosissima, ut patet.

Requiritur ergo sanctio quæ 1º omnes complectatur actus, sive externos sive internos, alioquin ad totam legem naturalem non extenderetur; 2º quæ omnem transgressionem infallibiliter sequatur et nullum relinquat actum bonum sine remuneratione nullumque actum malum sine proportionata poena: necesse est ergo ut ultimis vitæ præsentis actibus sit posterior. 3º Ut completa remuneratio vel poena omnibus tribuatur, necessarius est status in quo nullus amplius sit locus merito aut demerito; talis autem status in præsentî vita non reperitur. 4º Tanta debet esse spes ut nihil ei rationabi-

liter præferri possit, tantaque poena timenda, ut omnia alia incommoda ei cedere debeant. Porro nihil simile sperari aut timeri potest in præsenti vita. Ergo, etc.; aliunde, etc. Ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º. Cupimus a miseriis hujus vitæ liberari, mortem refugimus, et tamen hoc desiderium non impletur: ergo ex desiderio immortalitatis existentia alterius vitæ concludi non potest.

R. Nego conseq. et paritatem. Ideo enim a miseriis hujus vitæ liberari cupimus et mortem fugimus, quia invincibili propensione felicitatem quærimus. Cum tamen veram felicitatem in præsenti vita non inveniamus, merito concludimus alteram futuram esse vitam in qua desiderium istud impleri beat. Ergo ex præsenti objectione thesis nostra, nedum ruat, confirmatur.

Obj. 2º Qui colunt virtutem, pace suavissima perfruuntur; qui vero malum sectantur, conscientiæ stimulis excruciantur: ergo in præsenti vita sufficiens rependitur virtuti merces et vicio poena.

R. Nego conseq. Nam 1º ad colendam virtutem sæpe graves suscipiendi sunt labores, et multæ superandæ difficultates. 2º Interna delectatio, quæ comitatur virtutem, a miseriis hujus vita non liberat. 3º Hæc delectatio fidem in Deum remunerantem et spem alterius vitæ supponit. 4º Sola pulchritudine virtutis plerique homines non moventur, nec ideo ad eam colendam sufficienter excitarentur. Similiter conscientiæ stimuli ex timore Dei summe justi, et præsertim ex formidine suppliciorum alterius vitæ oriuntur: tollatur formido ista', et conscientiæ remorsus sedabuntur. 5º Qui atrociora frequentius perpetrant crimina, eo ipso contra conscientiæ stimulos magis obdurescunt, et quidam huc usque deveniunt ut nullos aut fere nullos remorsus amplius sentiant. Hinc si altera non existeret vita, quo sclestiores fierent homines, eo minus punirentur. Sufficiens igitur

non existeret sanctio conditionibus modo expositis donata. Ergo, etc.

Inst. 1º. Præsens vita, utpote opus Dei summe sapientis, inordinata dici non debet : atqui tamen inordinata esset si altera vita necessaria foret. Ergo, etc.

R. Nego min. Nam Deus ita nos constituit in præsenti vita ut ad alteram tendere deberemus : atqui vita præsens, respective ad futuram considerata, non est inordinata. In ea enim homines probantur, Deo libere serviunt, merita acquirere possunt, et in vita futura remunerantur vel puniuntur, secundum opera sua. Ergo hæc objectio ponit quod adversarii probare deberent, et nullius est roboris.

Inst. 2º. Fides alterius vitæ cupiditates non coercet ut experientia constat : ergo inutile est eam velut sanctionem legis naturalis admittere.

R. Dist. ant. Fides alterius vitæ cunctas cupiditates efficaciter non coercet, *conc.*; efficacius non subministrat frenum ad eas coercendas, et multas de facto non coercet, *nego ant.* Evidem constat experientia fidem alterius vitæ cunctas cupiditates non semper cohibere ; sed numquid inferendum est illam cohibendis cupiditatibus esse inutilem? Certum est, e contra, quod multi qui nunc sibi vim inferunt, mox, si fidem alterius vitæ amitterint, suis indulgerint cupiditatibus. Unde Montesquieu (*Esprit des lois*, l. xxiv, c. 2) : *Dire que la religion n'est pas un motif réprimant, parce qu'elle ne réprime pas toujours, c'est dire que les lois civiles ne sont pas un motif réprimant.* Si objectio ista aliquid valeret, probaret futuram vitam non esse sanctionem sufficientem, sed majorum ad coercendas cupiditates requirendam esse, quod est absurdum, etc.

Obj. 3º. Homo actus suos obliviscitur in morte : atqui repugnat illum puniri propter delicta prorsus oblitera : ergo inordinatio hujus vitæ non exigit, etc. Ita Voltaire, *Questions sur l'Encyclopédie*.

R. 1º Nego maj. Ad minus hæc assertio gratuita et temeraria est. Etenim actuum et cogitationum nostrarum

obliviscimur in somno, in morbo, etc., et postea illarum recordamur : cur earumdem pariter non recordaremur post mortem? Ergo, etc.

R. 2º. Nego min. Si quis enim adeo depravatus esset ut, maximis facinoribus inquinatus, ea obliviousetur, numquid ea ratione innocens esset? Auderet ne hanc excusationem coram justitia humana prætendere? Quomodo ergo illam justitiae divinæ exhibere posset? Ergo, etc.

PROPOSITIO SECUNDA.

Eternam fore beatorum felicitatem fides expresse docet et ratio fortiter suadet.

Prob. prima pars. Ubique enim in Scriptura, in Symbolis fidei, in testimoniiis Patrum, in libris precum, in catechismis et publicis concionibus docetur æternam futuram esse beatorum felicitatem, ut videre est apud theologos. Ergo, etc.

Prob. secunda pars. 1º Ex desiderio felicitatis, quæ non reperitur in terris, concludimus alteram futuram esse vitam : atqui non tantum appetimus felicitatem, sed felicitatem summam, constantem, *incontaminatam et immarcescibilem* (I Petr., 1, 4) : Deus ipse desiderium istud naturale in cordibus nostris impressit : ergo ipsius objectum existit. Ergo beatitudo alterius vitæ futura est æterna.

2º Tandiu duratura est beatorum felicitas in altera vita, quandiu eos Deus diligit : atqui nulla exegitari potest ratio cur Deus illos diligere cessaret, cur a summa beatitudine eos detrusos in nihilum redigeret.

3º Proprium est sanctorum Deum diligere, honorare, glorificare, et ipsius gloriā in perpetuum procurare velle : porro repugnare videtur Deum aliquando destrukturum esse animas ipsum sic diligentes, honorantes, et glorificantēs.

4º Denique, vel beati futuram extinctionem suam præviderent, vel non : si prius, anxiis essent et de tali extremitate dolerent; si posterius, Deus eos deciperet

ipsisque illuderet, quod illo prorsus est indignum. Ergo, etc. Unde ipse Tullius (*de Finibus boni et mali.* l. III, n. 68) : « Si amitti vita beata potest, beata esse non potest. »

PROPOSITIO TERTIA.

Repugnare pœnas æternas in altera vita demonstrare nequeunt increduli.

Prob. Demonstrare non possunt increduli pœnarum æternitatem repugnare, nisi ostendant illam divinis attributis adversari : atqui illud demonstrare nequeunt. Attributa enim Dei, quibus hæc pœnarum æternitas adversaretur, essent vel justitia, vel bonitas, vel sapientia ejus : atqui demonstrare non possunt increduli pœnarum æternitatem repugnare sive justitiæ, sive bonitati, sive sapientiæ Dei.

1º *Non justitiæ.* Si enim pœnarum æternitas justitiæ Dei adversaretur, certe quia conveniens non existeret proportio inter pœnam et offensam : atqui demonstrari non potest convenientem non existere proportionem inter pœnam æternam et offensam momentaneam. Proportio enim inter pœnam et delictum, ex gravitate actionis, non vero ex ipsius diuturnitate æstimari debet, alioquin lèvissimæ culpæ sæpe gravius puniri deberent quam atrociora crimina. Igitur demonstrandum esset æquam non existere proportionem inter gravem Dei offensam et pœnam æternam : atqui talis demonstratio est impossibilis; ad hoc quippe requireretur ut adæquate nosceremus quid sit Deus, quid sit creatura respectu Dei, quot et quanta habeamus vel habere debeamus motiva illi serviendi; a peccato abstinendi, quot media ex illo semel commisso emergendi, etc. Porro affirmare non possumus hæc a nobis adæquate cognosci. Generatim eo major est offensa quo major est personæ offensæ et minor offendentis dignitas. Deus autem homini a se creato infinite præstat: ergo peccatum quamdam inde haurit infinitatem, cui respondere videtur pœnæ infinita duratio. Ergo 1º, etc.

2º *Non bonitati Dei.* Bonitas enim Dei non consideranda est abstrahendo ab aliis divinis attributis, nec ipsa facere potest quod justitia vetat, nec id omne facere tenetur quod justitia permittit; nec meliori modo quo fieri potest manifestari necesse est, sed finite tantummodo et juxta arbitrium Dei. Porro demonstrari non potest justitiæ repugnare ut peccatum in æternum puniatur, et divinam bonitatem, quæ jam tot vias salutis tantaque beneficia suppeditavit, in majori gradu se exhibere teneri erga peccatores. Ergo, etc.

3º *Non sapientiæ Dei.* Sapientia enim Dei postulat ut lex naturalis convenienti sanctione muniatur, proindeque ut sua virtuti sit merces, suaque vitio pœna: atqui sola ratione definire non possumus limites inter quos pœna pro sceleribus a Deo statuta sistere debeat. Ergo 3º, etc.; aliunde, etc. Ergo, etc.

Et vero, non repugnat peccatum tandiu puniri quādiu remanet non expiatum: atqui fieri potest ut peccatum per æternitatem maneat non expiatum: expiari enim non potest, nisi per liberam Dei condonationem, vel per congruam satisfactionem: atqui non repugnat ut neutra via sufficienter expietur. 1º Non per liberam condonationem; cum enim illa condonatio supponatur libera, pariter supponi potest non exstitura. 2º Non per congruam satisfactionem; fieri enim potest ut hæc vita ad probationem nostram sola fuerit concessa, peccator in suo peccato decedens, voluntatem suam Deo oppositam jam immutare non possit, et sic, propria culpa, destitutus auxiliis quibus ad conversionem opus haberet, æternum maneat Deo infensus. In eo autem statu nunquam Deo satisfacere potest: contra vero, talis est ut pœnis semper dignus sit. Ergo, etc.

Insuper omnes populi semper admirerunt, pro futura vita, sicut præmia æterna, ita et pœnas non desituras. Ergo talis persuasio manifestam non involvit repugnantiam, alioquin non sic generalis et constans fuisset. Ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º. Non repugnat Deum annihilare impios in vindictam delictorum : atqui hoc bonitati ejus multo conformius est : ergo facere debet.

R. 1º. Non tantum æternitas, sed ipsa pœnarum futurum existentia repugnaret, si argumentum istud valeret. Ergo, etc.

R. 2º. Nego maj. Quod enim lœdit attributa divina repugnat : atqui hæc annihilation lœdit attributa divina. Etenim justitia et sapientia Dei requirunt ut omnia delicta pœnarum distributione pro gravitate respectiva plectantur : atqui si Deus omnes peccatores æqualiter annihilaret, hæc pœnarum distributio non existeret, et qui semel peccassent, in teterima scelerum monstra impune se provolutarent. Ergo, etc.

Præterea repugnat id ad puniendos scelestissimos homines statuere quod vehementer exoptant : atqui scelesti homines vehementer exoptant annihilationem eamque invocant. Ergo illa pœna sufficiens legis naturalis sanctio non esset.

Inst. 4º. Supponi potest Deum non eodem instanti cunctos peccatores annihilare, sed post brevius vel longius temporis spatium, juxta numerum et qualitatem criminum : atqui tunc justitia et sapientia Dei non lœderentur. Ergo, etc.

R. 1º. Totum concedi potest hoc argumentum, et nihil adversus propositionem nostram sequeretur. Etiam si enim admitteretur possibilem esse, post diversa temporis intervalla, talem impiorum annihilationem, numquid inde concludendum esset Deum eam elegisse et pœnas futuras aliter instituere non potuisse ? Certe nulla profertur ratio qua hæc assertio innitatur : atqui tamen ratio hujusmodi proferenda esset. Ergo, etc.

R. 2º. Nego min. 1º Homines enim cupiditatibus abrepti, metu pœnarum æternarum, quas credunt et reformidant, sœpe efficaciter non cohibentur ; multo minus cohibe-

rentur, si constaret pœnas a peccantibus luendas aliquando cessaturas esse. Ergo, etc.

Inst. 2º Deus utpote sapiens pœnam inutilem decernere non potest : atqui æternitas pœnarum foret inutilis. Ergo, etc.

R. Nego min. Illa enim pœna dici non potest inutilis quæ humanas libidines multum coercet et ad colendam virtutem nos impellit : porro ita se habet pœnarum æternitas. Ergo, etc.

Inst. 3º Finis pœnarum est emendatio reorum : atqui pœnarum æternitas reos emendare non potest. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Finis pœnarum accidentalis est emendatio reorum, *conc.*, finis essentialis, *nego maj.* Aliquando enim poena infligitur, ut reus emendetur, : sed finis essentialis pœnarum est sanctio legis : porro sanctio legis obtinetur dum reus plectitur, sive emendetur, sive non ; alii namque homines metu hujusmodi pœnarum continentur. Ergo, etc. Sic legislatores humani capite vel perpetuo exilio aut carcere plectunt reos, non in eorum emendationem, ut patet, sed ut alii perterriti ab iisdem criminibus abstineant.

Nota. Quod ratio sibi derelicta demonstrare non potest, scilicet pœnarum æternitatem, revelatio docet : omnes igitur credere debent alteram vitam futuram esse æternam, tum quoad honorum præmia, tum quoad malorum supplicia. Ostendimus enim in tractatu *de Peccatis*, de fide esse pœnas damnatorum futuras esse æternas.

SCHOLIUM.

Hucusque diximus de lege naturali, quam etiam ut fundamentum infra dicendorum habebimus : absit autem ut illam spectemus tanquam unicum officiorum nostrorum fontem : sunt enim aliæ leges positivæ tum divinæ, tum humanæ, quæ non minores pariunt obligationes. Rejicienda est igitur doctrina eorum qui, in morali sicut in cæteris, non nisi puræ rationis dictamen admittunt.

De legibus positivis fusius agitur in theologia.